

Blok 1

Dit vragenblok gaat over de Hollandse schilderkunst in de zeventiende eeuw. De relatie tussen kunstenaars, kunstwerken en kunstkopers komt aan de orde en er wordt ingegaan op het specifieke karakter van een aantal genres.

afbeelding 1
tekst 1

Zelden heeft de schilderkunst zo'n bloeiperiode beleefd als in de Republiek van de Verenigde Nederlanden in de zeventiende eeuw, de eeuw die bekend staat als de Gouden Eeuw. Er zijn in die periode duizenden schilders van uiteenlopend niveau werkzaam geweest, die samen enkele miljoenen schilderijen hebben geproduceerd. (uit: De Glorie van de Gouden Eeuw)

Op afbeelding 1 zie je een werk van Pieter de Hooch uit 1658. Dit interieur illustreert de beschrijving in tekst 1. In de zeventiende eeuw kochten veel burgers schilderijen en ze konden zich dat ook permitteren.

1p 1 Leg uit hoe deze burgers in de positie kwamen dat zij kunst konden kopen.

De Republiek der Verenigde Nederlanden was vooral in de eerste helft van de zeventiende eeuw een samenleving met een heel eigen sociologische structuur, een product van de tachtigjarige vrijheidsstrijd tegen Spanje, die pas in 1648 met de officiële erkenning van de Republiek eindigde. Een van de gevolgen van die lange strijd was een fundamentele verandering in het machtsevenwicht binnen de Republiek. (R.H. Fuchs)

De traditionele sociale structuur waarop de kunst tot dan toe gesteund had, was verdwenen en kunstenaars konden niet langer rekenen op opdrachten van de vroegere machthebbers.

2p 2 Geef aan welke traditionele opdrachtgevers verdwenen en leg uit waardoor dat kwam.

afbeelding 2
afbeelding 3
afbeelding 4
afbeelding 5
afbeelding 6
afbeelding 7
afbeelding 8
afbeelding 9

De vele schilderijen die in de zeventiende eeuw werden gemaakt, kenden tal van onderwerpen. Deze kunnen globaal worden onderverdeeld in een aantal 'specialisaties' of genres. Zo wordt er een onderscheid gemaakt tussen historieschilderkunst (afbeelding 2, 8 en 9), genreschilderkunst (afbeelding 3 en 4), stillevens (afbeelding 5, 6 en 7), landschappen en portretten.

Burgers kochten hun schilderijen meestal op de vrije markt. Deze vrije markt leidde ertoe dat kunstenaars zich gingen specialiseren en dat had weer tot gevolg dat in de zeventiende eeuw zoveel kunstenaars hun brood konden verdienen.

2p 3 Leg dit uit.

afbeelding 2
tekst 2

*Volgens de zeventiende-eeuwse opvatting was het historiestuk het hoogste in de hiërarchie van onderwerpen die een schilder kon kiezen. Ook in Holland was men het daarover eens. Voor een goede uitbeelding van een historie of een personage daaruit moest een kunstenaar de menselijke figuur overtuigend kunnen weergeven. De mens, volgens **Genesis (1: 26-27)**¹ door God geschapen naar zijn gelijkenis en evenbeeld, was van al het afbeeldbare het belangrijkste en het moeilijkste. (Albert Blankert)*

Zoals hierboven is aangegeven moest de mens overtuigend worden weergegeven op een historiestuk. Maar dat was niet de enige reden waarom dit genre bij schilders en kenners zo hoog stond aangeschreven.

2p 4 Geef nog twee redenen waarom zij de historieschilderkunst zozeer waardeerden en geef tevens aan waarom het schilderij op afbeelding 2 daaraan voldoet.

---

noot 1 Genesis: het eerste bijbelboek

tekst 3 De historieschilderkunst speelde een belangrijke rol bij opdrachten en werd door kenners hoog gewaardeerd. Op de vrije markt was echter veel meer vraag naar andere specialisaties, bijvoorbeeld naar genreschilderkunst.

2p **5** Leg uit waarom de kopers op de vrije markt liever genrestukken kochten dan historiestukken. Betrek beide specialisaties in je antwoord.

afbeelding 3 *Een bekend genreschilder was Jan Steen. Op afbeelding 3 zie je **In weelde siet toe**², dat hij omstreeks 1663 maakte.*

tekst 3 Van Jan Steen wordt vaak gezegd dat hij schilderde 'tot lering en vermaak'.

2p **6** Licht dit toe aan de hand van de voorstelling op afbeelding 3.

afbeelding 3 *Een ander bekend genreschilder is Johannes Vermeer. Van hem zie je *De melkmeid* op afbeelding 4, gemaakt omstreeks 1660.*

afbeelding 4 *De Melkmeid* van Vermeer is een heel ander genrestuk dan het schilderij van Jan Steen. Zo is er een duidelijk verschil in de wijze waarop beide schilders het dagelijks leven weergeven. Ook de manier waarop ruimte wordt geboden voor een mogelijke symbolische interpretatie is in beide werken verschillend.

tekst 3

2p **7** Bespreek deze twee verschillen.

afbeelding 4 *De kunsthistoricus Albert Blankert schreef over *De melkmeid*: "Op weinig andere schilderijen kreeg de illusionistische weergave van de werkelijkheid zoveel monumentale allure."*

De monumentale allure waarop Blankert doelt is ontstaan doordat Vermeer door middel van kleur, licht en compositie zijn werk tot een eenheid heeft gemaakt.

2p **8** Leg voor twee van deze aspecten uit hoe zij daaraan bijdragen.

afbeelding 4

afbeelding 5

afbeelding 6

afbeelding 7

Het brood, de rieten mand, de aardewerken kom zijn bij Vermeer op een overtuigende manier weergegeven. Ook in de stillevens op afbeelding 5, 6 en 7 is met zorg gestreefd om de materialen te laten spreken.

1p **9** Leg uit waarom het laten spreken van de materialen juist voor een stillevenschilder zo belangrijk was.

afbeelding 5 *Een stillevenschilder moest niet alleen materialen kunnen laten spreken. Om bekendheid te krijgen was het raadzaam om zich toe te leggen op een of meer specialisaties binnen het stillevengenre.*

afbeelding 6 De werken op afbeelding 5, 6 en 7 zijn representatief voor de specialisatie waarop de betreffende schilder zich toelegde.

afbeelding 7

3p **10** Geef voor elk werk aan waarin de maker zich gespecialiseerd heeft. Geef ook steeds aan waaruit je dat afleidt.

afbeelding 3

afbeelding 4

afbeelding 5 *'Hollands Classicisme in de zeventiende-eeuwse schilderkunst' heette een tentoonstelling die eind 1999 in Rotterdam te zien was.*

afbeelding 6 De op de hierboven genoemde expositie getoonde werken (zoals afbeelding 8 en 9) werden tot voor kort niet beschouwd als typerend voor de Nederlandse kunst. De schilderijen op de afbeeldingen 3 tot en met 7 worden daarentegen wél karakteristiek gevonden voor de Nederlandse schilderkunst van de Gouden Eeuw.

afbeelding 7

afbeelding 8

afbeelding 9

2p **11** Leg uit hoe dat komt. Betrek beide genres in je antwoord.

noot 2 in weelde siet toe: in weelde, pas op (als je rijk bent, pas dan op)

Blok 2

Dit vragenblok gaat over de opkomst en het verval van het romantisch ballet in de negentiende eeuw.

tekst 4 *De Franse 'grand opéra' in de negentiende eeuw was een spectaculaire kunstvorm, waarin naast de muziek massascènes een belangrijke rol speelden. Zo moest elke opera een grote balletscène bevatten. De balletmeester die op dat moment aan de Parijse Opéra verbonden was maakte daarvoor de choreografie. Al het spektakel in de grand opéra beantwoordde volledig aan de smaak van het toenmalige operapubliek, dat een ander publiek was dan voorheen.*

In de vroege negentiende eeuw werd de bedrijfsvoering van de Opéra van Parijs veel commerciëler dan aan het eind van de achttiende eeuw het geval was geweest.

2p 12 Leg uit welke maatschappelijke verandering hieraan ten grondslag lag.

tekst 5
video 1 *De balletscène uit Robert le Diable stond model voor het eerste romantische ballet La Sylphide, dat in 1832 in première ging. Het publiek was razend enthousiast over dit ballet. Het stuk bevatte alle ingrediënten van de romantische smaak, bijvoorbeeld de belangstelling voor 'couleur locale'.³*

In videofragment 1 zie je een scène uit de eerste akte van *La Sylphide*, waarin het aanstaande huwelijk van James en Effie wordt gevierd.

2p 13 Noem drie aspecten waaraan je de 'couleur locale' kunt herkennen.

tekst 6
video 2 *Het werd in de negentiende eeuw een vaste gewoonte om in een romantisch ballet een zogenaamd 'ballet blanc' op te nemen, een 'witte' scène of acte. In videofragment 2 zie je een gedeelte uit de 'witte acte' van La Sylphide.*

Danshistoricus André Levinson schreef omstreeks 1925: "Sinds *La Sylphide* drukt het ballet de strevingen van een tijdperk uit, zijn filosofisch gedachtengoed, zijn behoefte aan spirituele schoonheid."

2p 14 Breng deze uitspraak in verband met het 'ballet blanc' op videofragment 2. Betrek zowel het thema van *La Sylphide* als de vormgeving in je antwoord.

tekst 6 *Hoewel het negentiende-eeuwse ballet bij uitstek gezien wordt als romantische kunst, betrekken schrijvers en filosofen de ideeën uit de Romantiek meestal op schilderkunst, muziek, literatuur en poëzie en nauwelijks op de danskunst.*

2p 15 Leg uit waarom de schilderkunst en de muziek de ideeën uit de Romantiek zo goed konden vormgeven.

tekst 7 *In 1845 ging in Londen de Pas de Quatre in première, waarin vier van de beroemdste ballerina's van dat moment zich presenteerden in een gezamenlijk optreden. De Pas de Quatre wordt door danshistorici als een abstract ballet beschouwd, hoewel dat begrip indertijd nog niet bestond.*

1p 16 Geef aan waarom de *Pas de Quatre* een abstract ballet genoemd kan worden.

afbeelding 10 *Op afbeelding 10 zie je de vier ballerina's in de beginpose van de Pas de Quatre. De tekening bevestigt het beeld van het romantisch ballet zoals dat leefde bij het publiek.*

2p 17 Bespreek dit beeld aan de hand van twee aspecten van afbeelding 10.

noot 3 *couleur locale: de karakteristieke bijzonderheden die een verhaal situeren in ruimte en tijd*

afbeelding 10 *In de periode van het artistiek verval van het ballet werd de wereld van het theater en de dans een geliefd onderwerp van beeldend kunstenaars. Op afbeelding 11 en 12 zie je prenten van Gustave Doré.*

afbeelding 11
afbeelding 12
tekst 8 De visie van Doré op de wereld van het ballet is een andere dan die welke spreekt uit afbeelding 10.

1p **18** Geef aan welke voorstelling Doré geeft van deze wereld.

afbeelding 13
afbeelding 14 *De aandacht voor onderwerpen uit de eigen omgeving ontstond bij Franse kunstenaars omstreeks 1850, toen de realisten zich afkeerden van de romantische schilderkunst.*

afbeelding 15 De wijze waarop Edgard Degas het ballet schildert sluit aan bij de realisten.

1p **19** Leg dit uit aan de hand van afbeelding 13, 14 en 15.

afbeelding 11
afbeelding 12 *Degas had ook aandacht voor wat er zich afspeelde in de **Foyer de la Danse**⁴. Dit is te zien op afbeelding 16 en 17.*

afbeelding 16
afbeelding 17 Vergelijk het werk van Degas met de tekeningen van Doré. Bij Degas is sprake van een heel andere visie op de wereld van de dans.

2p **20** Geef aan wat dit verschil in visie inhoudt.

afbeelding 18 *In de jaren zeventig van de negentiende eeuw stond de opera Robert le Diable nog steeds op het repertoire, inclusief de scène met het nonnenballet. In 1876 maakte Degas een schilderij waarop deze scène te zien is (afbeelding 18). Vergelijk dit schilderij met de tekening van het oorspronkelijke nonnenballet uit 1831 op afbeelding 19.*

afbeelding 19 Degas was niet alleen vernieuwend in zijn visie op de danswereld. Ook in zijn vormgeving zette hij zich af tegen de traditie.

2p **21** Leg aan de hand van twee aspecten uit wat er vernieuwend is aan de vormgeving van Degas. Betrek ook afbeelding 19 in je antwoord.

---

noot 4 Foyer de la Danse: oefenruimte achter het toneel, tevens ontmoetingsplaats

■ Blok 3

Dit vragenblok gaat over *Die Dreigroschenoper*, de Driestuiversopera van Bertolt Brecht op muziek van Kurt Weill die in 1928 in première ging. Er wordt ingegaan op de ideeën van Brecht en Weill en op de invloed van Brecht op het hedendaagse theater.

De Duitse dichter, toneelschrijver en regisseur Bertolt Brecht (1898-1956) verwierf naamsbekendheid met zijn vroege werk, dat rebels en expressief van toon was. Zijn latere theaterwerk had een gericht politiek karakter en domineerde het Duitse theater van de twintigste eeuw.

Brecht zette zich af tegen het burgerlijk theater van zijn tijd, dat volgens hem de toeschouwer alleen maar wilde vermaken. Hij wilde een nieuw soort theater maken en eiste daarbij een andere houding van zijn publiek.

- 3p **22** Leg uit in welk opzicht Brecht vernieuwend was. Betrek de functie van het theater en de rol van het publiek in je antwoord.

---

tekst 9 *In het begin van de jaren twintig componeerde Kurt Weill (1900-1950) nog in de traditie van de late Romantiek. Daarna werd zijn stijl moderner. Onder invloed van radicale ideologieën wilde Weill muziek inzetten als middel om maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen in het Duitsland van de late jaren twintig.*

Om maatschappelijke veranderingen op gang te brengen met behulp van muziek vond Weill destijds opera het meest geschikte medium.

- 1p **23** Leg uit waarom hij juist opera daarvoor geschikt achtte.

---

tekst 10 *In 1928 ging *Die Dreigroschenoper* van Brecht en Weill in première in het Theater Am Schiffbauerdamm te Berlijn. Brecht had hiervoor de thematiek van de achttiende-eeuwse *Beggars' Opera* van John Gay vertaald naar de Duitse omstandigheden van de late jaren twintig.*

- 1p **24** Geef aan waarom de thematiek van de achttiende-eeuwse *Beggars' Opera* zich goed leende voor de Duitse situatie in de jaren twintig.

---

muziek 1

tekst 12 **Die Dreigroschenoper* begint met een ouverture, die gevolgd wordt door het lied *Moritat vom Mackie Messer*. Aan dit lied hoor je meteen dat *Die Dreigroschenoper* geen traditionele opera is.*

- 2p **25** Leg dit uit aan de hand van twee muzikale aspecten.

---

muziek 2

tekst 14 In muziekfragment 2 hoor je het lied *Seeräuber Jenny*, dat Polly zingt als niemand anders op haar bruiloft iets wil voordragen. Zij zingt de coupletten heel anders dan het refrein.

- 2p **26** Geef aan wat dat verschil inhoudt. Let daarbij op het stemgebruik en op het karakter.

---

muziek 2

tekst 14 Zeerover-Jenny is een typisch Brecht-personage. In het lied hoor je hoe ze al dromend aan de harde werkelijkheid probeert te ontsnappen.

- 2p **27** Leg uit hoe dit blijkt uit de inhoud van de tekst.

video 3

Op 14 oktober 2000 ging in de Groningse stadsschouwburg *De Driestuiversopera* van het Noord Nederlands Toneel in première. Regisseur Matthijs Rümke vond dat de opvoering van *Die Dreigroschenoper* anno 2000 om een andere theateropvatting vraagt dan in 1928. Hij maakte met behulp van cabaretgroep *De Ploeg* een geheel eigentijdse versie. In videofragment 3, het begin van de voorstelling, zie je de verteller die het stuk inleidt en een scène met *Mr. Peachum*, die zich beklagt over de toenemende verharding van de mensen. Regisseur Rümke maakte een speelse bewerking met vervreemdingseffecten in de stijl van Brecht.

- 3p **28** Noem twee van die effecten die te zien zijn in videofragment 3. Leg ook uit wat Brecht met dit soort effecten beoogde.

video 4

In videofragment 4 zie je Mackie en Polly die stiekem gaan trouwen en daarna de confrontatie van Polly Peachum met haar ouders.

- 4p **29** Geef voor elk van de vier hoofdpersonen aan hoe ze in spel en uiterlijk worden gekarakteriseerd.

video 3

video 4

Het spel van de acteurs doet denken aan de Commedia dell'arte.

- 3p **30** Noem drie kenmerken van dit spel die terug te voeren zijn op de Commedia dell'arte.

video 3

video 4

De Driestuiversopera van het Noord Nederlands Toneel kan worden opgevat als een theaterklassieker die op een postmoderne manier is vormgegeven.

- 1p **31** Leg uit waarom de term 'postmodern' op deze productie van toepassing is.

muziek 3

Een aantal songs uit *Die Dreigroschenoper* heeft zijn weg gevonden naar het jazzrepertoire. Sommige zijn 'standards' geworden in de amusementsmuziek. Jazz-zangeres Ella Fitzgerald zong *Mackie Messer* in 1960 in Berlijn als *Mack the Knife*.

- 3p **32** Noem drie aspecten waaraan je kunt horen dat hier sprake is van jazz.

muziek 4

In muziekfragment 4 hoor je een andere versie van *Mackie Messer*. Deze komt van de cd *The Young Gods Play Kurt Weill*. The Young Gods hebben er een song van gemaakt in één van de vele popstijlen die omstreeks 1990 populair waren.

- 2p **33** Karakteriseer deze popsong aan de hand van de instrumentatie en de zangstijl.

2p **34**

Na de jaren zeventig verloren de grote ideologieën hun kracht. Men geloofde niet langer dat het theater de mensheid kon redden van oorlog of ongelijkheid. Maar *Die Dreigroschenoper* wordt nog steeds opgevoerd en ook de muziek van Kurt Weill wordt nog gespeeld.

Zouden Brecht en Weill tevreden zijn over de manier waarop hun *Dreigroschenoper* heden ten dage voortleeft? Betrek zowel het theater als de muziek in je argumentatie.